

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En hårkrona från Gotlands Vendeltid?

Nerman, Birger

Fornvännen 61, 99-101

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1966_099

Ingår i: samla.raa.se

Smärre meddelanden

En hårkrona från Gotlands Vendeltid?

År 1869 förvärvade Statens historiska museum ett märkligt fynd ifrån Smiss i Eke sn på Gotland (inv.nr 4078). Enligt rapport från landshövdingeämbetet den 18 mars samma år bestod fyndet av »2 ne ovala spännbucklor af brons jemte andra bronsaker äfvensom en gammal hoftång m. m. af jern, allt funnet af Drängarne Carl Eklund och Gustaf Littander uti en till Smiss hemman i Eke socken hörande åker, benämnd Sandåker, under en dikesgräfning. Alla dessa saker funnos på samma ställe lösa i mulden, en aln under jordytan.» Hans Hildebrand, som beskrivit fyndet i museets inventarium, har klart för sig, att det är ett verkstadsfynd. Han indelar föremålen i A) verktyg o. d., B) äldre föremål av brons, ämnade till omsmältning, C) arbeten utförda i verkstaden. I den förstnämnda gruppen ingå bl. a. en grov tång, en betsmankrok och två vikter av järn samt två gjutformar av brons till smycken. Till den andra gruppen räknar han ett ryggknappsspänne, ett djurhuvudformat spänne och några fragment av fyrkantiga beslag. Den tredje gruppen, som är den största, innefattar bl. a. ett dosformigt spänne, underskållorna till två ovala spännen, tre smärre runda spännen, gjutna i samma form och ännu sammanhängande efter gjutningen, överdelen till en baltisk nål, ett fiskhuvudformat, ett mansliknande och ett triangulärt hängsmycke, en kedja, ett betselbeslag, allt av brons, en järnnyckel med bronsskaft jämte några sådana skaft m. m. Föremålen av grupp C visa, att de ännu icke äro färdiga.

Till denna grupp, »de nygjorda», för Hildebrand det märkligaste föremålet i fyndet, vår fig. 1. Han gör det dock »endast förslagsvis», denna tvekan icke föranledd av, att det är skadat, vilket han menar kan ha skett senare, »dock tidigare än uppgräfningen», utan därför, att han anser dess ornering ange »en något äldre tid än de uppenbarligen nygjorda sakerna tillhöra».

Hildebrand har rätt i denna sin datering. Vår pjäs är rikt ornerad i utvecklad, men icke degenererad Salins stil III och kan därför dateras till tiden framemot eller omkring år 750 e. Kr. Alla övriga föremål, som kunna tidbestämmas, tillhöra vikingatiden.

I »Svenska Fornsaker» 1872 omnämner Oscar Montelius fyndet s. 200 och avbildar några av föremålen: fig. 493 en gjutform, fig. 524 betselpartiet, fig. 647 betsmankroken, fig. 648 en vikt och fig. 649 vår pjäs.

Föremålet fig. 1 har formen av en låg rund dosa utan lock och med stor öppning i botten. Det bandformiga vertikala ringpartiet avsmalnar uppåt; dess överkant är i rät vinkel omböjd till en smal inre skoning. Att pjäsen varit anbragt på detta sätt, visa djuren på de fyra små sidofälten, som endast med denna anbringning få rätt ställning. Materialet är förgylld brons, men undersidan, som är något konvex, har längs öppningen i stället för förgyllning en silverskoning.

Fig. 2. Kvinnofigur av bronsblandat (?) silver med förgyllning och beläggning av vitmetall. Tuna, Alsike socken, Uppland. > 1. — Female figure of silver mixed with bronze (?) with gilding and overlay of pewter.

Fig. 1 a-c. Föremål av förgylld brons med längs undersidans öppning silverskoning. Smiss, Eke socken, Gotland. < 2/3. — Bronze-gilt object with silver lining along the aperture at the base.

Till vad har detta föremål tjänat? Hildebrand förklarar: »Dess bestämmelse kan jag icke angifva.» Montelius sätter under avbildningen i »Svenska Fornsaker»: »Beslag af förgylld brons kring botten af ett dryckeskärl (?)».¹ Man förstår dock icke, varför undersidan vid en sådan funktion av pjäsen erhållit ornering. Sedan Montelius' uttalande, nu alltså för nära etthundra år sedan, har, så vitt jag vet, ingen tydning försökts i skrift. Bernhard Salin, som återger pjäsen som fig. 618 i »Die altgermanische Thierornamentik» 1904, yttrar sig icke om bestämmelsen. Det kan ligga nära till hands att tänka sig pjäsen som den på bågen placerade knappen på ett s. k. ryggknappsspänne av väldiga dimensioner, men dessa ryggknappar ha aldrig en stor öppning, blott ett litet stifthål, undertill.

¹ Samma tydningförslag av Montelius samma år i *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* h. 1. s. 58.

Jag har som ett förslag tänkt mig möjligheten, att vi här skulle kunna ha en hårkrona, kanske en brudkrona. Håret har i så fall samlats upp i en topp inom ringen. I detta sammanhang bör observeras, att ringens fyra små fält icke befinna sig i plan med de fyra stora, utan på insidan ligga något fördjupade, på utsidan gå något utanför periferien. Man kunde då förslagsvis tänka, att inne i ringen funnits någon slags ställning i förgängligt material, t. ex. i korsform, som håret lagts upp över, kanske fästade med nålar, och som kunnat hållas i läge genom insidans fördjupade partier. Samtidigt kunna vid ändarna av detta kors ha varit fästade över ringen uppgående prydnader. Så bestå ju de moderna brudkronorna ofta av ett band, ej sällan just av bredd och omfång som på vår pjäs, på vars insida äro fästade uppgående prydnader. På vår ring, uppsatt på ett hårknippe, skulle undersidans ornering kunna skymta — även underlättat av bottenens utåtbuktning — vilket kunde motivera orneringens förekomst.

Att modet med kvinnohåret uppsamlat i en topp funnits i Norden under järnåldern, ses t. ex. av den lilla kvinnofiguren fig. 2 av bronsblandat (?) silver med spår av förgyllning och med schalen belagd med vitmetall från ett dock omrört parti utanför båtgrav III på det berömda båtgravfältet vid Tuna i Alsike socken, Uppland.² Som det stora runda spännet på axeln och de stora pärlorna visa kan bilden ej vara tidigare än omkring år 700 e. Kr. Det kan också nämnas, att när Tor i Eddadikten Trymskvida utkläds till Fröja, sättes hans hår upp i ett toppigt parti (ok hagliga um höfuð typpo).³

Jag menar icke, att jag med min tolkning givit ett slutgiltigt svar på frågan om vilken funktion vår gotländska pjäs haft. Jag har närmast velat upptaga spörsmålet till diskussion. Kan någon framställa en rimligare tolkning, skall jag villigt ta tillbaka den här givna.

Birger Nerman

Summary

The author suggests that an object, Figs. 1 a-c, which has hitherto defied interpretation, may be part of a bridal crown from the middle of the 8th century A.D.

Translated by Richard Cox

² Arne, T. J., *Das Bootgräberfeld von Tuna in Alsike*, Uppland (= Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens monografiserie nr 20, Stockholm 1934), S. 28, Taf. VII Fig. 11.

³ Gustav Neckels *Eddaupplaga*, I Text (= *Germanisches Bibliothek* hgg von W. Streitberg, Abt 2, Band 9, Aufl. 3), Heidelberg 1936.